

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1957. április

Április 1.

Ha Nagyvilág-est lesz – *Haladó nyugati költők művei* – április 30-án az Irodalmi Színpadon, akkor lesz újra Nagyvilág is. A Pesti Műsorban olvasott rövid hír nem hírlapi kacska volt: hat hónap szünet után, áprilisban újra megjelent a világirodalmi folyóirat.

Szembetűnő a változás: októberben a felelős szerkesztő Kolozsvári Grandpierre Emil. Szerkesztő: Dobossy László. Munkájukat segíti a szerkesztőbizottság: Gereblyés László, Goda Gábor, Gyergyai Albert, Kardos László, Képes Géza, Kovács Endre.

Áprilisban *titkosítják* a lap munkatársainak névsorát: *Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Felelős szerkesztő: Gereblyés László.*

Nem egy napilapot, hetilapot szerkesztett névtelen szerkesztőbizottság 1956. november 4. után; némely lapnak még névvel vállalt felelős szerkesztője sem volt. Változnak az idők, cserélődnek az emberek.

Vajon a Nagyvilág szerkesztőbizottságából az októberi tagok közül áprilisban kik maradtak ki, és miért? Kardos László maradhatott, hisz a szerkesztőbizottság nevében az újra megjelenő lap vezércikkét ő írta.

Vihar után: „A »hibák feltárásának« országos szenvedélyével vesszük újból szemügyre tavaly megfogalmazott céljainkat...”

Kardos László bölcs ember: írásában nem olvasható sem a *forradalom*, sem az *ellenforradalom* szó; a *vihar elülte után* sem túlzottan dicsérni, sem túlzottan elítélni-megítélni nem akarja mindazt, ami 1956. október 23. előtt hazánkban történt. A szerkesztők számára a vihar utáni helyzetben világos a cél, egyértelmű a feladat: „A Nagyvilágot kultúrforradalmunknak az az igénye teremtette meg, amely a világirodalom klasszikusain túl az élő világirodalom igaz értékeit is be akarta építeni a magyar szocialista kultúrába.”

Kultúrforradalom, szocialista kultúra: régi, poros fogalmak, a ma már örökre túlhaladott (de el nem felejtendő) múlt idő ideológiai torzszülöttei.

Olvasni szerető emberek számára akkor a Nagyvilág *reménysugár:* a *kultúrforradalmi* sullan-

gokat olvasás közben törölte az értelem. Soha nem felejtettem el minden hónap elején megvásárolni a mindig tartalmas, vaskos világirodalmi folyóiratot. Arról tájékoztatott: *ott, túl a vasfüggönyön egy más világ van!*

Április 7.

A Magyar Néphadsereg Színháza, földszint, jobb 9. sor, 6. szék. Ibsen: *Kísértetek*. Nem én voltam koraművelt, nagymamám vitt magával a színházba norvég klasszikust csodálni. Nem Ibsen drámája izgat – a fiatalasszony korában megkedvelt színészt, Bulla Elmát akarta újra színpadon látni.

Foghíjas volt a nézőtér. A Film Színház Muzsikában később (június 28.) olvastam: „A színpadon Ibsen legjobb tragédiája pereg, nemesen egyszerű alakítások egész sora születik, a nézőtéren pedig gyérszámú, kényszeredetten tapsoló közönség ül.”

A kérdésre – *Miért ez a fagyos részvétlenség?* – az újságíró fontoskodó alapossággal válaszol: a kulturális politika az elmúlt évtizedben *mostohán* bánt Ibsennel, a magyar olvasóközönség számára nehezen vagy egyáltalán nem megközelíthetőek, elérhetőek a drámaíró művei, amelyekkel kapcsolatban a hivatalosság gyakran csak azok *polgári korlátait* hangsúlyozta.

A nézőtéren ülve minderről nekem fogalmam sem volt.

Kitörölhetetlen emlékkép, felidézése színészpálánta tanítványaimnak a színház, a színészi *jelenlét* varázslatáról szóló örökös tanári példabeszédem.

A színpad jobb oldalán, egy világos színű fal előtt ül Bulla Elma. A színpad bal oldalán – tágas szoba, közepén asztal, hátul ajtó, gondosan zárt ablakok – az ifjú pár, Komlós Juci és Benkő Gyula egymást tépő, hullámozó hangerejű vitája. Bulla Elma köt, és néha-néha – arcán mindig más és más árnyalatú a mosoly – fejét balra fordítva figyeli a szerelmesek civódását.

A színpad bal oldalán két színész szerepe szerint jött, ment, civakodott, vitakozott. A színpad

jobb oldalán egy színésznő ült némán, szinte mozdulatlanul.

Tudom, hogy Komlós Juci és Benkő Gyula játszotta a két fiatalt.

Emlékszem Bulla Elma mosolyára.

Április 8.

Március 30-án a Népakaratban olvastam: Gellért Endre rendezti a Katona József Színházban Bertolt Brecht *Jó embert keresünk* című darabját. Siettem a pénztárba, de csak a második előadásra, április 8-ra kaptam jegyet. (Bal 9. sor 7. szék.)

Hetekkel később találkoztam szegről-végről rokonommal, Téby Katalinnal, aki akkor a Színház-és Filmművészeti Főiskola színészhallgatója volt, és 3. boszorkány *Az ember tragédiája* nemzeti színházi előadásában.

Összevesztünk. Nekem nem tetszett a darab, neki nem tetszett az előadás. Neki volt igaza, de én akkor élveztem a furcsa-új rendezést, színjátékot, Mészáros Ági (kedves fiatal leány és gonosz öreg bácsi) kétarcú bűbáját, a karikaturista Toncz Tibor által tervezett, akkor szokatlan csak *jelzés* díszletet, a remek színészek, Gózon Gyula, Tompa Sándor, Apáthi Imre játékát.

A Nagyvilágban júliusban olvastam Katona Jenő színházérzéketlen, drámaelemző-értékelő bírálatát. *Magasrendű könnyű irodalomnak* minősíti Brecht művét. Lehet, hogy akkor ezzel egyet-értettem.

Brecht drámáját sokféleképpen lehet értékelni – *könnyűnek* nem! Mindketten tévedtünk. Katona Jenő a színházban csak *olvasta* a darabot, én csak *láttam*.

Április 13.

Talán két hete, hogy arra gondoltam: „Katyvasz a mindennapi életben: egyszer rettegés, máskor szórakozás.”

Kalocsai Tibor *Ceruzajegyzetek Tóth Ilona és társai bűnperének tárgyalásáról* című írása március 6-án jelent meg a Magyarországon:

„Egy sötét világ szorult a tárgyalóterembe fojtó levegőjével, iszonyatával, erkölcstelenségével, embertelenségével és gyilkoló álmantikájával. Az aljasság szennycsatornájából felcsap a mérgező bűz, s szinte sűrítve adja keresztmetszetét az októberi-novemberi események igazi arculatának. Az ember azt szeretné, ha az ország minden becsületes embere ott ülne a tárgyalóteremben, és hallaná, érezné a vádlottak torz, fejetetejére állított logikáját, gondolat- és lelkivilágát. Megdöbbenő, hogy emberek hangján szólnak vadállatokhoz is méltatlan tettekről...”

Idáig jutottam az olvasásban... letettem az újságot, és magamban...

Az újságot megőriztem, a terjedelmes írást azóta sem olvastam végig. Az Érdekes Újságból április 13-án (kép és aláírás) tudtam meg, hogy Tóth Ilonát – akkor sem hittem, hogy bűnös, ma már tudom: ártatlan, becsületes, tiszta lelkű ember volt – és társait, Gyöngyösi Miklóst, Gönczi Ferencet halálra ítélték.

Egyszer rettegés, máskor szórakozás...

Úgy emlékszem, a Móricz Zsigmond körtéren – lehet, hogy néhány hónappal, talán félévvel-évvél később – egy üzlet (műhely?) kirakata előtt órákig bámulták az emberek a különlegességet, a televízió képernyőjét. Májusban az Orion négyezer készüléket gyártott, hatszázat bocsátott piacra, 5500 forint volt az ára.

Nagymamám 1500 forint havi nyugdíjából élünk. Kétgyerekes családapaként 1971-ben vásároltam részletre televíziót.

A Pesti Műsor *Szórakozó Budapest* rovatában (áprilisban) minden lapszámban több oldalon hirdeti azokat a fővárosi éttermeket, cukrászdákat, eszpresszókat, ahol kora este zene, tánc, cigányzene van. Megakad a szemem egy hirdetésen: „Erzsi-ke cukrászda VIII. Rákóczi út 23. Zongoránál: dr Harmat Sándor. *Televíziós műsor.*”

Lehet, hogy 1957 tavaszán *nagy élet* volt Budapesten, amelynek csak a híre jutott el hozzám?

Belvárosi Grill: Tánc; Kedves espresso: Tánc; Paradiso espresso: Lábás–Zakariás duo. Tánc; Pilvax-szalon: Lantos Zsuzsa–Vécsei Ernő duó. Tánc; Bástya Étterem: Sthymmel Miklós és tánczenekara; Kati Espresso: Zene Várkonyi Vali–Balogh Tibor. Tánc; Rózsafa étterem és bár: Étteremben: Rigó József népi zenekara és Solti Károly énekel. Bárban: a Háber-duó. Tánczene; Kéményseprő étterem: Barca Horváth és népi zenekara muzsikál, Németh Erika énekel; Marika espresso: Zongoránál Darvas Bobby...

1957. április: rettegtünk és szórakoztunk. Menekültünk. Felejtettünk.

Április 22.

Az iskolából hazafelé a Móricz Zsigmond körtér felé kerültem, és tizenöt forintért megvásároltam Jean Cocteau *Vásott kölykök* című regényét. Nem tudtam, mit vásárolok: tetszett a borító, a szerző vonalából álmódott önarcképe. Ebéd után leckeírás, tanulás helyett olvasni kezdtem. Este tíz óra körül nagymamám fürdeni küldött, mentem, aztán elköszöntem, magamra csuktam szobám ajtaját – és hajnalig olvastam Cocteau regényét.

Kamaszálmom kamaszok álmairól.

Nekem is volt *kincstáram*, mint a regény főhő-sének, Paulnak és nővérének. Rég halott édesapám fémszelencéje, rongyosra kopott bőrtárcája, óvodáskoromban kapott színes üveggolyó, vérfoltos tífzilléres – a Szabadság mozi előtt szedtem föl a földről 1956. november 6-án délelőtt –, furnérból kivágott, kézzel festett Kossuth-címer, öreg fénykép: nagypám síremléke...

Arra emlékszem, amit *kincstáram* kincseiből ma is őrzök.

Mondattöredékeket húztam alá ceruzával a könyvben: *...helyet kapott a gyermekek álmainak égboltján; Dargelos emléke lassan csillagképpé alakult; Elisabeth makacs volt, átalakult tulajdon szerepévé.*

Elhatároztam, hogy író leszek.

Gyergyai Albert, az előszót író fordító szerint Cocteau „mindig a művészet és a szemfényvesztés határán, az élmény és a boszorkányság közt lebeg”. Nem tudja, nem akarja eldönteni: művész vagy bűvész a francia író. Bűvész, művész, boszorkány – a regényt olvasva számomra mindegyik vonzó életpályának látszott.

Lebilincselte, elbódított, megbabonázott a főszereplő, felnőtté válni nem akaró, a gyerekszoba elvarázsolt kastélyába menekülő kamaszok Nagy Játéka. „A játék szó nem egészen pontos, de hát Paul ezzel jelölte meg azt a félféber állapotot, amelybe a gyerekek olykor maguktól belemerültek; ebben ő tökéletes művész volt. Ilyenkor szinte uralkodott mind a tér, mind az idő fölött; álmokba fogott, keverte őket a valóságos élettel, tudott élni a félhomályban...”

Próbáltam utánozni – nem sikerült.

Kincstáram nekem is volt, mint a korombeli kamasz Paulnak Párizsban, 1929-ben. De 1956. november 4-én gyerekszoba-álmodat megsemmisítették a szovjet tankok.

Április 26.

Volt idő, amikor a munkás-nagygyűléseket gyárak hatalmas üzemcsarnokában Lenin, Sztálin, Rákosi arcképe alatt tartották, az istenített népvézerek árnyékában szónokoltak az alkalmi kommunista világ-megváltók. Április 25-én, csütörtökön – a Népszabadság másnapi számából tájékozódok – a megbízható elvtársaknak a Beloiannisz gyár *dísztermében* tartott Biszku Béla belügyminiszter eligazítást.

„Az utóbbi hónapok jellemző folyamata, hogy megszilárdult a Magyar Népköztársaság államrendje, erősödtek a proletárdiktatúra államhatalmi és államigazgatási szervei. Erősödött ebben az időszakban a proletárdiktatúra vezető ereje, a párt, megnövekedett vezető szerepe és tömegbefolyása. A párt munkájának, harcának központi feladata: tovább erősíteni a proletárdiktatúrát.”

Amire biztosan emlékszem: 1957. április 26-án utáltam Biszku elvtársat.

Akik éltünk, éreztük: a hazaáruló pufajkások *rendet*, szomorú csendet teremtettek az országban. Aki nincs ellenünk, az velünk van – Kádár János értelmezte saját szájíze és igényei szerint így a *Szentírást!* – felkiáltással, aki nem volt velük, azt erőszakkal elhallgattatták.

1957 áprilisában lelkesen olvastam Madách Imre drámai költeményét, a XIII. színt néhány osztálytársammal elő is adtuk egy alkalmi iskolai színházi délutánon, de 1861-ben írott politikai búcsúbeszédét akkor még nem ismertem. „A durva erőszak nem volt s nem lesz maradandó alapja soha a politikának, szuronyokra támaszkodni lehet, de ülni nem.”

Maradandó alapja valóban nem, de ideig-óráig lehet életben tartó biztosítéka.

Ferenc József, 1849-ben a magyar forradalom és szabadságharc semmitől vissza nem riadó, véreskezű eltiprója tizennyolc évig *ült* szuronyokon, s végül sokaktól tisztelt *Ferencjóska* lett. Mostanában éppen lovas szobrát szeretnék felállítani némely magyarok.

Kádár a Bécsben trónoló királynál ravaszabb volt: szuronyokon (szovjet tankokon) ült, és bár égette a fenekét, de kibírta harminchárom évig. Mostanában némely magyarok szobrot akarnak állítani e hazaárulásban jeleskedő hazátlan internacionalistának.

Biszku elvtársat, a véreskezű belügyminisztert közmegevetéstől övezve rokonai nemrég csendben eltemették.

•

Epilógus. Budapest, 1955. június–1957. április

Ez volt a gyerekkorom. Láttam mosolyogni, láttam zokogni a várost.